

Voldtekt uten vold?

jusprofessor Anne Robberstad, Universitetet i Oslo

Ny svensk lov

Den 23. mai kommer den svenske riksdagen til å vedta en helt ny voldtektsbestemmelse. Voldtekt blir i loven definert som samleie (og visse andre seksuelle handlinger) med en person *som ikke deltar frivillig* i handlingen. Minimumsstraffen er to års fengsel (i Norge er den tre år for voldtekt). Samtidig innføres en bestemmelse om grovt uaktsom voldtekt, som Sverige, i motsetning til Norge, ikke har hatt tidligere.

Utvidelser av voldtektsbegrepet

I begge landene har det juridiske voldtektsbegrepet blitt utvidet i nyere tid. Den klassiske voldtektsdefinisjonen, i mange land og over meget lang tid, har vært at voldtekt er å tvinge noen til seksuell omgang ved hjelp av vold eller truende atferd. Slik stod det i vår straffelov fra 1902, i § 192: "Den, som ved Vold eller ved Fremkaldelse af Frygt for nogens Liv eller Helbred tvinger nogen til utugtig Omgjængelse ...» Ved seksuallovbruddsreformen i 2000 ble omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen tatt inn i voldtektsparagrafen (f eks «sovevoldtekt»). Og i den nye straffeloven fra 2005 ble all seksuell omgang med barn under 14 år definert som voldtekt (§ 299).

Én ting er å utvide voldtektsbegrepet til visse andre handlinger som på grunn av omstendighetene anses som særlig grove. Noe helt annet er fullstendig å løsrive voldtektsbegrepet fra vold og trusler eller andre grove omstendigheter. Er dette noe vi bør gjøre også i Norge?

Frivillighetskriteriet

Den svenske lovforberedelsen er et imponerende stykke arbeid. Forslaget har selvfølgelig møtt motbør underveis. Blant annet fra regjeringens ekspertorgan, Lagrådet, som viste til at vurderingen av frivillighet kunne bli vanskelig i praksis og at loven ikke var forutberegnelig. Regjeringen svarte med å legge til en setning om at frivillighetsbedømmingen særlig skal ta hensyn til om frivillighet har kommet til uttrykk gjennom ord eller handling eller på annen måte. Dette fremgikk allerede av forarbeidene, nå ble det altså satt inn i lovteksten. Dessuten har lovforslaget hele tiden hatt bestemmelser om omstendigheter som (i lovens øyne) utelukker frivillighet, blant annet om offerets deltagelse er en følge av mishandling, annen vold eller trusler.

Også i Norge har det kommet krav om en voldtektsbestemmelse som løsrives fra vold og trusler. Blant annet fra rettshjelpsorganisasjonen JURK, som vil innføre et samtykkekrav (kronikk i Klassekampen 3.4.18). Amnesty International har i mange år drevet en kampanje for at «seksuell omgang uten oppriktig samtykke» skal gjøres til voldtekt. Sentralt i deres kampanje står en feilaktig påstand om at dette er noe vi skulle være menneskerettslig forpliktet til å innføre. – De svenske lovforarbeidene viser imidlertid at det å ta inn et samtykkekrav i loven, er et lovteknisk villspor.

Hva er straffbart i dag?

I debatten hos oss har mange tatt for gitt at seksuell omgang med person som ikke har samtykket, allerede er straffbart hos oss, og at vi derfor ikke trenger noen ny voldtektsbestemmelse. I vår straffelov fra 2005 heter det at seksuell handling med noen som ikke har samtykket, er straffbart (§ 297). Vanlig logisk tenkning tilsier at når slik *handling* rammes av loven, er det selvfølgelig også straffbart å ha seksuell *omgang* (som er «verre») med noen som ikke har samtykket. Slik så man også på det tidligere. I straffeloven av 1902 sin barndom mente juristene at overbegrepet «atferd» omfattet både handling, omgang og samleie, og at «handling» da også omfattet de to neste i rekken. Denne oppfatningen ble glemte utover på 1900-tallet, antagelig som en følge av påtalemyndighetens passivitet når det gjelder å anvende subsidiære tiltaleposter. Vi har hatt ulike bestemmelser om handling med noen som

ikke har samtykket, men de har ikke blitt anvendt på mer inngripende seksuelle handlinger som klassifiseres som «omgang». Som det heter i en proposisjon fra årtusenskiftet (Ot.prp. nr.28 (1999-2000): «Å ha seksuell omgang med en annen uten vedkommendes samtykke er i seg selv ikke straffbart i dag.» Om dagjeldende regel om «utuktig atferd i handling eller ord» (straffelov 1902 § 212) het det at bestemmelsen ikke brukes ved «omgang»: «Disse tilfellene subsumeres i praksis under §§ 192 flg.» Samme proposisjon mente at vi ikke burde innføre noe nytt straffebud om seksuell omgang uten samtykke, fordi dette ikke er særlig praktisk. Vi har altså den paradoksale situasjon at det er straffbart å ta noen på puppen uten samtykke, men ikke straffbart å masturbere dem eller ligge med dem. Hensynet til nordisk rettsenhet ble også anført, det sprekker når Sverige nå vedtar sin nye lov.

Behovet for reform

Den inkonsekvente rettslige reguleringen tilsier alene at kapitlet Seksuallovbrudd i vår nye straffelov trenger en grundig gjennomgang, noe det ikke har fått siden 2000. Her bør vi ta inn over oss de svenske utredningene og vurderingene. Vi *kan* avskaffe hele voldtektsbegrepet og basere alt på manglende frivillighet. Det er verdt å merke seg at den svenske komitéutredningen (SOU 2016:60) tok voldtektsordet ut av loven, men regjeringen satte det inn igjen. Selv tror jeg vi bør beholde voldtektsbegrepet, men ikke utvanne det så mye at det bli ugjenkjennelig for folk flest. Det er jo disse som er i flertall ved avgjørelsen av skyldspørsmålet. Altså bestemmer de hva som er voldtekt i praksis.